

«новой истории» Пьера Нора согласно концепции «мест памяти» и «коммеморации истории». Выделено философское содержание факта Чернобыльской аварии в украинской истории и предоставление ему «памятного» статуса в рамках национального нарратива; особое внимание уделено теме адаптации к последствиям этой аварии и наличия в Украине «зоны отчуждения». Установлена возможность интерпретаций чернобыльской «зоны» как мнемонического места на культурном фоне современной украинской культуры. Подчеркнуто влияние факта Чернобыля на ментальное самоопределение украинцев. В заключении автор констатирует, что воспоминания о техногенной аварии апреля 1986 стали основанием для выделения тематики «мнемонической культуры» в Украине и свидетельствуют о возможности и аргументации культурологических исследований «дискурса памяти» этой трагедии. Соответственно процесс культурно-семантической переоценки факта Чернобыля в рамках национальной парадигмы привел к выявлению «зоны отчуждения» как «мнемонического места» постсоветской ретроспективы.

Ключевые слова: Чернобыльская авария, «зона отчуждения», история, инфо-шок, мнемоническое место, «места памяти», коммеморация, коллективная память.

Summary. *Yakovlieva Ya. O. Chernobyl «exclusion zone» as a mnemonic place. The article explored the general mechanisms of cultural memory. The author has examined the historical fact of the Chernobyl accident and the 30-km «exclusion zone» in Ukraine in the context of Pierre Nora's theory of the «new history» according to the concept of «places of memory» and «commemoration». The author singles out philosophical comprehension of the fact Chernobyl accident on the background of Ukrainian history and providing this historic event «memory» status within the national narrative; also special attention has been paid to the subject of adaptation to the consequences of the accident and availability in Ukraine «exclusion zone». It has been found possible interpretations of Chernobyl «zone» as the mnemonic space on the cultural background of contemporary Ukrainian culture. In this paper we have demonstrated the impact of Chernobyl on the fact of mental self-determination of Ukrainians. In conclusion, the author notes that the memories of the technogenic accident in April 1986 became the basis for the selection of subjects of «mnemonic culture» in Ukraine and indicate the possibility of the argumentation cultural research of «discourse of memory» of this tragedy. Respectively the cultural and semantic revaluation of fact Chernobyl in the national paradigm led to reveal the «exclusion zone» as «mnemonic place» of post-Soviet retrospective.*

Key words: Chernobyl accident, «exclusion zone», history, info-shock, mnemonic place, «places of memory», commemoration, collective memory.

УДК 37.01:001.8,37.001.76

О. А. Лавринович

КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ТА ЦІННІСНІ ВИМІРИ

Особливості функціонування ВНЗ в нових соціально-економічних умовах: перехід освітньої системи до ринкових відносин, розвиток ринку «освітніх послуг», прагнення вишів отримувати прибуток з власної діяльності потребують аналізу. Незважаючи на те, що зазначені зміни тривають понад двадцять років, ясного розуміння результатів переформатування освіти у сферу послуг, котра регулюється правилами ринку, у суспільній свідомості не склалося. Досі маловивченою залишається специфіка впровадження ринкових відносин у сферу освіти, соціальні наслідки та ціннісні зміни, які зумовила комерціалізація освіти. Окреслено різні підходи щодо ринкового реформування освіти. Виявлено, що проблема комерціалізації вищої освіти переважно зведена до компенсації недостатнього бюджетного фінансування витратами зацікавлених в ній агентів. Особлива увага приділяється соціальним наслідкам, розвитку та доступності освіти в умовах підвищення цін на освітні послуги та скорочення кількості бюджетних місць у вишах; формуванню в свідомості псевдоосвітніх цінностей та формального ставлення до освіти і знань. Комерціалізація вищої освіти та розширення ринку освітніх послуг не повинні порушувати баланс між статусом академічних університетів, як наукових осередків та їх матеріальними потребами.

Ключові слова: комерціалізація освіти, освітні послуги, ринок освітніх послуг, споживач, виші, псевдоосвітні цінності.

Постановка проблеми. Однією з тенденцій, що визначає сучасний розвиток сфери освіти, насамперед вищої, є її комерціалізація. Ця орієнтація пов'язана із структурними трансформаціями освіти, що розпочалися в 90-х роках минулого століття, і спрямована на її вбудовування в нові соціально-економічні умови. При переході до ринкових відносин і внаслідок недостатнього бюджетного фінансування освітньої сфери необхідним стає пошук додаткових джерел підтримки, а вони могли виникнути лише за умов підприємницької ініціативи. Освітні заклади, будучи змушені адаптуватися до нових умов, починають опановувати нові види діяльності, які б могли принести віддачу в перспективі, і не лише економічну. Новацією в системі вищої освіти в цей період є створення недержавних вищих навчальних закладів як альтернативи державним ВНЗ, що фінансуються з бюджету; надання державним ВНЗ права приймати на навчання студентів на контрактній основі. Невдовзі ВНЗ стають суб'єктами ринкових відносин поряд із підприємствами та організаціями, що функціонують у галузі виробництва та послуг, намагаються отримувати прибуток із власної діяльності. Так почало формуватися нове інституціональне середовище комерційної освіти, розвивається «ринок освітніх послуг», стрижневими агентами якого є виробник (навчальні заклади), замовник продукції (домогосподарства, працедавці), споживач (студенти), регулятор (держава).

Незважаючи на те, що зазначені процеси тривають понад двадцять років, ясного розуміння тих змін, які виникли у результаті переформатування освіти у сферу послуг, котра регулюється правилами ринку, в суспільній свідомості поки не склалося. Недостатньо дослідженими залишаються соціальні наслідки та ціннісні зміни, які зумовило впровадження ринкових відносин у сфері освіти.

Отже, **метою даної статті** є осмислення соціальних наслідків та ціннісних змін, що відбулися в результаті комерціалізації освіти. Головне завдання – охарактеризувати вплив нової соціально-економічної реальності на сферу вищої освіти, дослідити особливості процесу комерціалізації вищої освіти, визначити і проаналізувати соціальні наслідки та ціннісні зміни в суспільній свідомості, які обумовила комерціалізація вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змінам, які відбуваються в системі освіти, та їх взаємозв'язку з процесами модернізації суспільства присвячено праці В. Андрущенко, Л. Губерського, О. Дубровки, М. Згуровського, О. Лігоцького, В. Куценко, М. Мартинюка, І. Ходикіної та ін. Критичний аналіз комерціалізації освіти представлений у дослідженнях Д. Белла, М. Квієка, С. Коваленко, Є. Ніколаєва, Ш. Сульє, М. Щелкунова тощо. Нерівність в доступності освіти аналізували О. Панфілов, О. Савченко та ін. Проблеми розвитку ринку освітніх послуг розглядали Т. Боголіб, Ю. Єфімова, Р. Кігель, А. Крикля, О. Устенко та низка інших науковців.

Виклад основного матеріалу. Впровадження ринкових відносин у вітчизняних вищих навчальних закладах відбулося досить стрімко, оскільки, на відміну від європейських, в них майже не було структур академічного самоуправління, які б могли протистояти чи хоча б тримати під контролем ці процеси. Вищі, прагнучи отримати прибуток із власної діяльності і хоча б частково компенсувати недостатнє бюджетне фінансування, розпочали інтенсивно опановувати та впроваджувати нові форми освітніх практик, розширювати ринок додаткових освітніх послуг. Йдеться про створення нових можливостей передачі та отримання знань, інформації, вмінь, навичок з метою зміни рівня освіти чи професійної підготовки споживача. З'являються відкриті університети, дистанційні форми навчання, розвивається друга освіта, очно-заочна, освіта за індивідуальними програмами тощо; запроваджуються сфери діяльності раніше не типові для профілю навчального закладу, посилюються в діяльності вищів риси другорядних структур, наприклад, консультативних центрів, комерційних корпорацій тощо.

Але ініційоване державою ринкове реформування системи освіти викликало гострі дискусії як серед зацікавленої спільноти, так і серед дослідників. Усталилося кілька розбіжних точок зору щодо цієї проблеми, кожна з яких має своїх апологетів та опонентів.

Відповідно до однієї точки зору, платна освіта – це створення паралельного інституціонального середовища, в якому ринкові механізми забезпечать ефективну взаємодію між ключовими агентами – виробниками (в особі установ вищої школи), споживачами (в особі студентів) і замовниками (домогосподарствами, працедавцями) освітніх послуг, а також регулятором (в особі держави). Додаткові позабюджетні кошти надають можливість покращити матеріальну базу освітніх закладів, можуть використовуватися для фінансування соціально-культурних програм тощо [4].

З іншої точки зору – це стягування додаткового та істотного за розмірами податку, що погіршує якість життя громадян «середньої» забезпеченості і суттєво знижує шанси здобути вищу освіту вихідцям із сімей з низьким прибутком. В платній освіті бачиться момент посилення експлуатації населення державним апаратом, що відмовляється від конституційних функцій і перекладає тягар державних витрат на фізичні особи [9]. При цьому наголошується, що відмінною особливістю вишів як суб'єкта ринкових відносин є те, що кінцевою метою освіти у вищій школі є людина, її внутрішній світ та здоров'я – духовне, інтелектуальне, фізичне. Освіта покликана виховувати свідому особистість, пробуджувати й культивувати в ній найвищі духовні цінності та чесноти. Основний орієнтир у діяльності вищих навчальних закладів – особистість студента, його людський потенціал – духовно-моральний, інтелектуально-творчий, фізичний [11, с. 9].

Поряд з вищенаведеними точками зору, набуває поширення модерний погляд, в якому відображені зміни, що відбулися в суспільній думці щодо освіти. У відповідності з ним, вища освіта (незалежно від форм власності) трактується як «приватне благо», «що приносить вигоду тим, хто навчається чи проводить дослідження. Під таким кутом зору здається справедливим, що користувачі повинні платити за цю послугу, як вони платять за будь-яку іншу. Постачання знання стає просто ще однією комерційною операцією» [3, с. 64].

Істотним є те, що проблема комерціалізації вищої освіти в нашій країні не вийшла за межі компенсації бюджетного недофінансування витратами зацікавлених в ній агентів, що загостило питання про перспективи її розвитку та доступність.

Останніми роками ситуація з фінансовою доступністю освітніх послуг, тобто спроможністю споживачів оплатити запропоновані освітні послуги, особливо у сфері вищої освіти України, демонструє тенденцію до погіршення. Так, вартість вищої освіти у 2011-2012 рр. варіювала в Україні в межах 625-3750 US\$, у той же час як середньомісячна зарплата становила 329 US\$ [1]. Попри те, що наразі більшість навчальних закладів відмовилися від підвищення вартості навчання за контрактом, плата за освітні послуги залишається досить високою. Однак, висока плата за навчання не обов'язково пов'язана з кращим викладанням, чи підвищенням витрат на комунальні послуги, оплату праці та інші операційні витрати, а із престижем освітнього закладу, тобто «культурним та соціальним капіталом» [5]. Споживач, перебуваючи в більш «селективному» закладі, сплачує не лише за набуття знань, навичок, професійних компетенцій, а і за нематеріальні активи: соціальний престиж, репутацію, корисні соціальні мережі, доступ до ресурсів інших акторів, чи більш ефективне використання власних з їх допомогою тощо. Витрачаючи кошти на освіту, він покладає надію на те, що отримана освіта, професійний статус, та пов'язана з ним матеріальна винагорода нададуть йому підстави претендувати на вищу соціальну позицію та престиж, що відповідає їм.

Однак, останні роки в українському суспільстві все більше поширюються тенденції невідповідності між освітою, професією, матеріальним становищем особи та соціальною групою. Приміром, на початок 2013 року лише 52% випускників вишів змогли працевлаштуватися за фахом (найменше працевлаштованих за фахом серед випускників-економістів (46%), хоча цей фах і досі серед абітурієнтів лишається одним із найпопулярніших) [2], а загалом у минулому році лише 28,2% респондентів, які мають вищу освіту, заявили, що характер їхньої роботи відповідає професійно-освітньому рівню [14, с. 524]. Отже, знайти роботу за фахом стає все важче, все частіше випускники вишів з різних спеціальностей змушені займатися некваліфікованою роботою, працювати у сфері

обслуговування та сервісу: ресторанах, готелях, кафе, магазинах. Як виявляють сучасні дослідження, ця проблема має не тільки негативні економічні, а й соціально-особистісні наслідки: доведено, що невідповідність рівня освіти соціальному становищу призводить до збільшення суїцидального ризику [14, с. 369].

За цих обставин все більше абітурієнтів, і, як правило, це високоінтелектуальна молодь, надають перевагу освіті за кордоном, де освіта значно дешевша, а якщо і коштує на рівні вітчизняної, то диплом європейського зразка дає можливість стажуватися і працевлаштуватися за кордоном, тоді як вітчизняні потребують підтвердження. Так, на 2012–2013 рік лише у Польщі та Німеччині на денній формі навчалося близько 18 тис. студентів-українців, а загалом за вказаний навчальний рік отримувало освіту за кордоном близько 37 тис. студентів-українців. Найбільші темпи зростання кількості наших співвітчизників у вишах Європи протягом останніх п'яти років демонструє Польща (втричі), Іспанія, Італія (удвічі). У вищих школах Франції кількість студентів-українців становить 18% від усіх студентів [12]. І хоча ці цифри не є критичними, проте слід відмітити збільшення кількості бажаючих виїхати за кордон. Так, приміром, за результатами експертного опитування студентів різних курсів львівських вишів про їхнє бажання поїхати за кордон навчатися, працювати чи назавжди виїхати з країни, попри те, що реально цю можливість мають далеко не всі, 80% респондентів виявили таку готовність. Головними чинниками виїзду за кордон для студентів львівських вишів є фахова самореалізація, поліпшення матеріального становища, відсутність роботи в Україні, здобуття знань і навичок, яких немає в Україні. Втішним є те, що лівова частка молодих людей хотіла б поїхати на термін до року, але все ж таки 9% респондентів готові виїхати з України назавжди [13].

На доступність освіти впливає і постійне скорочення кількості бюджетних місць та збільшення числа студентів, які змушені навчатися за власні кошти. Згідно з даними державної служби статистики, у 2012/2013 навчальному році за рахунок державного бюджету навчалося 767 тис. студентів проти 815 тис. у 2010/2011 навчальному році. За рахунок коштів фізичних осіб у 2012/2013 н. р. навчалося 1 млн. 032 тис. студентів із 1 млн 824 тис. [10]. За цих умов – на фоні високої вартості освітніх послуг, скорочення державного замовлення, низької платоспроможності населення – все більше стають затребувані не престижні спеціальності та платні місця в «селективних» вишах, котрі дають гарантії досягнення високої соціальної позиції, роботи та швидкої кар'єри в секторах ринкової економіки, а бюджетні місця в «непрестижних» вишах, і спеціальності, котрі є неперспективними в плані соціального просування в умовах «перехідної» стагнації економіки. За таких обставин у абітурієнтів із сімей з низьким прибутком, а це переважно працюючі у «бюджетній сфері» (технічна інтелігенція, вчителі, викладачі вишів, лікарі та ін.), все менше шансів отримати престижну освіту в престижному виші. Це означає, що соціальний склад студентів буде змінюватися не на користь соціальних груп з високими освітньо-статусними позиціями, але низьким прибутком. В той же час, саме ці соціальні групи, виходячи із своєї соціокультурної практики, високо цінують якісну освіту і охочі дати її своїм дітям, а ті, у свою чергу, найбільше цінують набуті знання та виявляють найбільшу, в порівнянні з іншими соціальними групами, цікавість до занять наукою. Таким чином, зміна соціального складу студентів вишів, порушення балансу відтворення соціальної структури системою освіти може привести до переривання спадкоємності та кадрової ротації у сфері науки, що, в свою чергу, вплине на функціонування освітньої системи загалом. Чи змінить ситуацію на краще нова процедура розподілу місць державного замовлення, коли бюджетні місця будуть отримувати не виші, а найсильніші абітурієнти [6]?

Наразі одним із індикаторів модернізації системи освіти є розвиток концепції безперервної освіти. У зв'язку зі зростаючими вимогами суспільного розвитку та з високими темпами продукування нових знань, задля перманентної підтримки та вдосконалення своїх знань, навичок та компетенцій пріоритетного значення для особистості набуває освіта

впродовж життя (life-long learning). Одним із шляхів безперервної освіти є підвищення кваліфікації та професійної підготовки. Нині фінансування безперервної освіти здійснюється переважно з різноманітних фондів організацій або підприємств, зацікавлених у підвищенні кваліфікації своїх працівників. Проте такі можливості мають не всі. Найбільша частка тих, хто має можливість підвищити свій рівень кваліфікації, – це переважно вищі та середні прошарки населення: керівники, професіонали-фахівці, однак відсоток їх досить малий. Так, витрати вітчизняних підприємств на професійне навчання кадрів України складають біля 1% від фонду зарплати, а періодичність підвищення кваліфікації працівників – 12 років. Для порівняння в Японії – не більше півтора року, в інших розвинених країнах – не більше трьох років [1]. Отже і вирішення цього питання залежить від платоспроможності дієвих осіб освітнього процесу.

Відтак, в умовах становлення нової соціальної структури суспільства в сучасній Україні, посилення нерівності у доступності освіти зменшує і роль інституту освіти як «соціального ліфту» для груп населення з низьким прибутком. Тобто, «...інститут освіти в інституціональній структурі суспільства сам стає структурованим на типи навчальних закладів за таким принципом, що тепер цей інститут грає не функцію відтворення культури, а функцію відтворення соціальної структури» [8, с. 228]. Однак, у відповідності до зазначеної функції інституту освіти, будь-яка широта пропозицій в сфері освіти для верств населення з низьким прибутком веде більшою мірою до горизонтальної диференціації та нисхідної вертикальної мобільності. Звичайно, модернізація країни в умовах глобальних інформаційних процесів потребує кваліфікованих спеціалістів, і більш здібні, талановиті, креативні та наполегливі (незалежно від статків) завдяки освіті як «соціальному ліфту» зможуть піднятися на вищі поверхи соціальної ієрархії, але такі випадки переважно поодинокі. За таких умов освіта залишається каналом вертикальної мобільності переважно для груп населення з високим доходом.

Однією із особливостей сприйняття освіти в сучасних умовах є не усвідомлення її як ціннісного ресурсу, який здатний підвищити рівень та якість життя. Незважаючи на високі оцінки з необхідності отримання вищої освіти, все менше людей вважають ознакою успіху в нашій країні гарну освіту (11,8%), самореалізацію (13,5%), натомість все більше (44,4%) – багатство (гроші), успішну кар'єру, успішний бізнес (40,7%) [14, с. 534]. Поряд із цим, все виразніше диверсифікуються споживачі за реальним залученням до процесів накопичення та оновлення необхідних знань і навичок. Так, комерціалізація освіти надала можливості отримати вищу освіту тим прошаркам молоді, які б за інших обставин ніколи не змогли б потрапити до лав студентства. Але ці студенти, які пройшли конкурсний відбір на контрактну форму навчання, не завжди проявляють інтерес до навчання, демонструючи найнижчі результати. Крім того ті, хто змушені працювати для того, щоб сплачувати за навчання, досить часто пропускають заняття. Низька мотивація до навчання значно знижує засвоєння ними не лише змісту навчальних дисциплін, що у віддаленій перспективі неодмінно позначиться на професійній діяльності, а й рівень вимог до якості викладання. Студенти-контрактники розуміють, що вишу не вигідно їх відраховувати, а тому ставляться до навчання формально. Проте, претензії до атестаційних показників їх знань достатньо високі, вони діють за принципом «все сплачено». Для таких студентів диплом із значимого соціального порогу перетворюється у мінімальну умову виходу на ринок праці, оскільки вони не збираються працювати за фахом і досить часто у перші роки вимушені перенавчатися на робочому місці чи отримувати другу освіту.

Змінилося ставлення до навчання і в «селективних» закладах. Споживче відношення до сфери освіти породжує в свідомості і псевдоосвітні цінності. Навчання в престижному виші, отримання диплому, знайомства з відомими викладачами досить часто набувають в свідомості не меншого значення, ніж якість отриманої освіти чи професійної підготовки. А для деяких випускників вони стають не лише кар'єрними, а і визначаючими долю факторами. Також знаковою стає стійка тенденція більшості студентів до виконавчого

розуміння своїх професійних обов'язків, вони прагнуть обмежити свої функції обслуговуванням вже створених кимось ідей, технологій, не бажають чогось відкривати власними зусиллями думки [7, с. 11].

Орієнтація ринку освіти на вимоги бізнесу, зумовила потребу не в освіченості, а в професійній обізнаності, яка дозволяє ефективно функціонувати на ринку праці. Так, для бізнесу, який є головним споживачем на ринку освітніх послуг, освіта полягає у мінімальному наборі необхідних компетенцій працівника, які не виходять за межі вузькопрофільних вмінь. Всі компоненти освіченості, обізнаність у гуманітарній, культурній сферах, вихованні тощо, розглядаються як такі, що потребують додаткових витрат і не є обов'язковими для професійного виконання роботи. Сьогоднішньою реальністю є невідповідність між низьким рівнем освіченості та високим професійним рівнем. «Це навчені люди. Разом з тим, в суспільстві завжди буде зберігатися потреба в індивідах, здатних до повноцінного виразу своєї суб'єктності в різноманітних формах – творенні, творчості, пізнанні. Без них суспільство просто втрачає шанси на розвиток. Це освічені люди» [7, с. 17].

Висновки. Отже, оскільки процес комерціалізації освіти знаходиться на початковому етапі, і більшість його тенденцій поки ще не проявилися, ті наслідки, що вже виявлені, припускають різне трактування. Безумовно, до здобутків процесу комерціалізації вищої освіти можна віднести відкриття можливостей щодо опановування вищими нових видів освітньої діяльності, розвиток нових форм навчання, створення нових можливостей для набуття знань, навичок, вмінь, підвищення та гарантії якості освітніх послуг. Розбудова недержавних вишів та надання права державним вищим навчальним закладам приймати на навчання студентів на контрактній основі надало можливість значним масам молоді, які бажають, але за інших умов не змогли б отримати вищу освіту, стати студентами.

Однак, наразі комерціалізація вищої освіти відбувається, головним чином, за рахунок збільшення плати за навчання. Але поширення платних освітніх послуг не стимулює студентів до сумлінного ставлення до навчання. Малоприємним результатом цього є дискримінація споживачів ринку освітніх послуг на основі різної платоспроможності. І, як наслідок цієї тенденції: зростання кількості неосвічених серед верств населення з низьким прибутком, посилення соціальної диференціації молоді на основі престижного споживання освітніх послуг (отримання освіти в «престижному» виші, володіння «престижним» дипломом тощо). Невикористання повною мірою інтелектуального потенціалу може призвести до зниження конкурентоспроможності країни. Тому, на нашу думку, витрати на вищу освіту обдарованих дітей повинна взяти на себе держава.

Переформатування освіти на сферу послуг, яка регулюється за законам ринку, виразилось і в такій тенденції як формування псевдоосвітніх цінностей, у зведенні освіти до вартості звичайного товару чи послуги за формулою «все сплачено». При відсутності інтелектуальних змагань диплом вишу із значимого соціального щаблю перетворюється на мінімальну умову виходу на ринок праці. Таким чином, в процесі комерціалізації вищої освіти, поряд із розвитком ринку освітніх послуг, повинна забезпечуватися їх доступність для всіх агентів ринку. Оскільки саме вища освіта є одним із найвагоміших факторів стійкого розвитку економіки і суспільства.

Список використаної літератури

1. Гальків Л. І. Фінансове забезпечення освітньої складової інтелектуального потенціалу людських ресурсів України / Л. І. Гальків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2728>
2. Досвід працевлаштування випускників вищих навчальних закладів: погляд випускників та роботодавців / А. Кашин [та ін.]; Київський міжнародний інститут соціології. – К., 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/bestuniverua/ss-27208268>
3. Квієк М. Університет і держава: Вивчення глобальних трансформацій. / Марек Квієк [Пер. з англ. Т. Цимбала]. – К.: Таксон, 2009. – 380 с.

4. Коваленко С. А. Институциональные последствия коммерциализации высшего профессионального образования: автореф. дис... канд. социол. наук: 22.00.04 / С. Я. Коваленко. – Краснодар, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/institutsionalnye-posledstviya-kommertsializatsii-vysshego-professionalnogo-obrazovaniya>
5. Калхун К.. Університет у кризі? / Крейг Калхун // Спільне: Політика освіти [Пер. з англ. І. Самохіна]. – 2010. – № 3 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/?p=16694#more-16694>
6. МОН затвердило нові умови прийому до вузів на 2015 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247688048&cat_id=244276429
7. Николаева Е. М., Щелкунов М. Д. Образование в обществе потребления / Е. М. Николаева, М. Д. Щелкунов // Философия образования. – 2009. – № 2 (27). – С. 11-19.
8. Ніколаєнко Л. Г. Соціальна структура знання: [полемічні нотатки] / Леонід Ніколаєнко. – К.: ДАККіМ, 2004 – 250 с.
9. Николаєнко С. М. Те, що робиться з держзамовленням – це шлях до повної комерціалізації вищої школи / Станіслав Ніколаєнко // Громадська Рада освітян і науковців України. – Дата публікації: 09.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://grou.org.ua/станіслав-ніколаєнко-те-що-робиться-з/>
10. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/2013 року: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 188 с.
11. Сисоева С. О., Батечко Н. Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку / Світлана Сисоева, Ніна Батечко. – К.: ВД ЕКМО, 2011. – 368 с.
12. Стадний Є. Кількість студентів-українців за кордоном (денна форма навчання) / Єгор Стадний // Центр дослідження суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/kilkist-studentiv-ukraintiv-za-kordonom-denna-forma-navchannia-interaktyvnyi-hrafik>
13. Терещук Г. Львівські студенти масово хочуть мігрувати за кордон. / Галина Терещук // Радіо Свобода – Дата публікації: 25.12.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26752153.html>
14. Українське суспільство 1992 – 2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013 – 566 с.

Одержано редакцією 20.07.2014

Прийнято до публікації 21.08.2014

Анотація. *Лавринович О. А. Коммерциализация высшего образования: социальные последствия и ценностные измерения. Особенности функционирования ВУЗов в новых социально-экономических условиях: переход образовательной системы к рыночным отношениям, развитие рынка «образовательных услуг», стремление получить прибыль от собственной деятельности нуждаются в анализе. Несмотря на то, что отмеченные изменения длятся свыше двадцати лет, ясного понимания итогов переформатирования образования в сферу услуг, которая регулируется правилами рынка, в общественном сознании не сложилось. До сих пор малоизученной остается специфика внедрения рыночных отношений в сферу образования, социальные последствия и ценностные изменения, которые обусловила коммерциализация образования. Обнаружено, что проблема коммерциализации высшего образования преимущественно сведена к компенсации недостаточного бюджетного финансирования расходами заинтересованных в ней агентов. Особое внимание уделяется социальным последствиям, развитию и доступности образования в условиях повышения цен на образовательные услуги и сокращения количества бюджетных мест в ВУЗах. Коммерциализация высшего образования и расширение рынка образовательных услуг не должны нарушать баланс между статусом академических университетов, как научных центров и их материальными потребностями.*

Ключевые слова: *коммерциализация образования, образовательные услуги, рынок образовательных услуг, потребитель, псевдообразовательные ценности.*

Summary. *Lavrynovych O. A. Commercialization of higher education: social impact and value dimensions. It needs for special analysis of the features of university's functioning in the new socio-economic conditions, especially the transition of the educational system to a market economy, development of market of «educational services», desire of universities to have a profit from their own activities, etc. Despite the fact that these changes have been lasted for more than twenty years, so far in the public mind wasn't formed a clear understanding of the changes that have arisen as a result of transferring education in the service sector, which is governed by the rules of the market. Still remains poorly understood the specificity of introduction of market relations into education, social impact and*

value changes that led to the commercialization of education. It's found that the problem of commercialization of higher education is mainly reduced to the problem of compensation of insufficient budgetary financing costs by the costs of consumers interested in such kind of service. Special attention is paid to the social consequences of development and accessibility of education in the face of rising prices for educational services and reduction of the number of budget places in universities; and also the formation in the public mind false-education values, formal relationship to education and knowledge.

Key words: *commercialization of education, educational services, education market, consumer, universities, false-education values.*

УДК 13:124.5, 316.752

В. І. Дуденок, Л. М. Ліпич

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті аналізується природа цінностей як певної форми відношення до світу та звертається увага на особливості становлення ціннісних орієнтацій студентської молоді в період трансформації соціальних структур. Зазначається, що проблема цінностей – це проблема значимості чого-небудь на відміну від власне існування. Обґрунтовується, що утвердження загальнолюдських цінностей можливе за умови формування особистісного «Я» з певним рівнем самодетермінації і внутрішньої свободи. Підкреслюється, що в сучасному суспільстві відбуваються значні динамічні процеси, визначальною особливістю яких є не лише загострення соціальних диференціацій, а й поглиблення диспозицій в системі переживань, що супроводжують студентську молодь. У якості основних рис, що відрізняють в молодіжному середовищі студентство, зазначаються: соціальна активність, згуртованість, професійна спрямованість, пошук сенсу життя та засвоєння нових ідей, потрібних для прогресивних соціальних перетворень. Звертається увага на зміну пріоритетів студентської молоді в освітній площині. Аргументується висновок, що освіта сьогодні набуває подвійного, нового змісту: є засобом досягнення економічного успіху і інструментом доступу до нових життєвих форм і стандартів.

Ключові слова: *цінності, ціннісні орієнтації, студентська молодь, трансформація соціальних структур, самодетермінація, внутрішня свобода.*

Постановка проблеми. Молодіжна проблематика є однією з найбільш обговорюваних і стратегічно значимих для розвитку сучасного суспільства. Актуальність вивчення цінностей та формування соціально релевантних ціннісних орієнтацій у молоді, зокрема, студентської, обумовлюється, насамперед, проблемами трансформації соціальних структур і відносин, що відбуваються в сучасному суспільстві. Загальновідомо, що молодь, точніше, наявні у неї ціннісні орієнтації, – це вагомий індикатор суспільних змін, що відбуваються постійно. Особливо це стосується освіченої молоді, бо саме вона через певний час буде брати активну участь у визначенні та коригуванні цих змін.

Сьогодні, коли процес соціалізації молоді відбувається в умовах зламу культур, властивих кожній з них традицій та стереотипів, перед кожною молодою людиною постають питання щодо її орієнтацій на смислоутворюючі цінності, за допомогою яких відбуваються пошуки шляхів до самовизначення та самоідентифікації.

Філософія у своїх дослідженнях не може залишатися осторонь питань, пов'язаних з молодіжною проблематикою, адже це стосується однієї з окремих соціально-демографічних груп, що відрізняється не лише своєю особливою віковою визначеністю, а й своїми соціально статусними ознаками, які відіграють роль тих факторів, від яких залежить спосіб відбору даною групою пріоритетних для неї цінностей. Саме через відбір і відбувається становлення того, що філософи, соціологи, психологи та представники інших суспільствознавчих наук називають ціннісними орієнтаціями і що спонукає до відповідних досліджень в кожній з них.